

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

KIS CSABA

GRÓF BERCSÉNYI MIKLÓS FŐGENERÁLIS INSTRUKCIÓJA VAS SÁNDOR EGRI VÁRKAPITÁNYHOZ ÉS RÉTEY FERENC ALPARANCSNOKHOZ, 1706. SZEPTEMBER 9.

A Rákóczi-szabadságharc hadtörténeti vonatkozásait részleteiben vagy egészében érintő szakirodalomban több helyütt találunk arra utalást, hogy a kuruc felső vezetés a Magyar Királyság felkelők által kézben tartott területein fekvő, stratégiai jelentőségű váraknak kiemelt szerepet tulajdonított.¹ A szóban forgó erősségek ugyanis egyrészt az adott régió fölötti katonai ellenőrzést voltak hivatottak szavatolni (de legalábbis megerősíteni), másrészt a legtöbb esetben hadianyag- és élelmiszerraktárként is funkcionálva biztosították mind a várórség, mind az ott állomásozó vagy felvonuló csapatok – mindvégig kényes kérdésnek számító – ellátását.²

Az általunk is korábban főváranként emlegetett³ erődítményekkel kapcsolatos, II. Rákóczi Ferenc által is képviselt elképzelés létrejötté egy szerves történeti fejlődés eredményének tekinthető, mely nagyban összefüggött Magyarország törökellenes határvédelmi rendszerének az 1680-as, 1690-es évek visszafoglaló háborúit követő átszervezésével. Korábbi publikációinkban⁴ – részben Oross András koncepcióját és kutatási eredményeit alapul véve⁵ – már papírra vetettük, hogy e folyamat miként hatott az egri vár mindenkorai stratégiai funkciójára, s a kuruc felső vezetés elképzeléseiben betöltött sze-

¹ A teljesség igénye nélkül említhetjük pl. *Csorba* 1991. 69–76. o.; *Oross* 2011a. 1037–1050. o.; *Oross* 2011b. 8–11. o.; Bánkúti Imre a *Nagy képes millenniumi hadtörténet* című munka általa írott fejezetében arról értekezik, hogy a kuruc felső vezetés korántsem szánt jelentős szerepet ezeknek a váraknak, hiszen a felkelő sereg nem megfelelő színvonalú tüzérségi állományából adódóan katonailag nem volt képes hagyományos értelemben vett várostromokat indítani ezek megszerzéséhez, valamint a konföderáció állama sem rendelkezett elégséges gazdasági háttérrel az efféle műveletek finanszírozásához. Egyetértve ugyan a szerző kuruc tüzérségre, valamint a konföderáció államháztartásának helyzetére tett kijelentéseivel, a következtetést illetően – amint az cikkünkéből is kitűnik – azonban más elvi álláspontot foglalunk el. Ehelyütt szeretnénk felhívni továbbá a figyelmet arra is, hogy Bánkúti állásfoglalását megelőzően ugyanazon tanulmányában a kuruc csapatok regionális szintű fegyver és élelmiszer utánpótlásával összefüggésben megjegyzi, hogy e tekintetben rendkívül hangsúlyos szerep jutott a többnyire a felkelők kezére jutott várakhoz tartozó, hadianyag- és élelmiszerként funkcionáló profuntházaknak. Meglátásunk szerint mindez az adott kérdéskörre nézve ellentmondást eredményez, melynek feloldásához ezzel a közleménnyel is igyekszünk hozzájárulni. *Bánkúti* 2000a. 215–228. o., különösen: 220., 225–228. o.

² A szabadságharc hadtápszervezetének problémáival kapcsolatban lásd: *Bánkúti* 1991. 35–65. o., a várak hadellátási funkciójára: Uo. 53–54. o.

³ A „fővár” (Hauptfestung) megnevezés a XVII–XVIII. századi forrásokban is bevett terminusnak számított.

⁴ *Kis* 2015a. 66–75. o.; *Kis* 2015b. 176–180., 185–191. o.

⁵ *Oross* 2011. 1037–1050. o.; *Oross* 2006. 1441–1473. o.; *Oross* 2013. 115–146. o.

repére a szabadságharc idején. Jelen közleményben csupán vázlatos áttekintésre vállalkozunk, ami a történeti előzményül szolgáló kérdéskört illeti.

Amint az ismeretes, a XVII. század utolsó két évtizedében a magyarországi oszmán térnyerés visszaszorítását célzó háború eredményeként szinte teljesen helyreállt a Magyar Királyság majd 200 évig sérült területi integritása.⁶ Mivel az ország területén található várak elsődleges funkciója épp a török befolyás terjeszkedésének megállítására volt, így annak kiszorulásával ezen erősségek szerepe a Határőrvidék várait leszámítva számottevően átértékelődött. A hátszágba került végvárak helyzetének rendezését tekintve a császári kormányzati körökben az 1690-es évek során kialakult egy általános hadügyi elképzelés, az ún. *Universal Systema*. A koncepció figyelembe véve a kincstár nehéz helyzetét, régióként egy fővár megerősítését tűzte ki célul,⁷ míg a többi vár sorsáról történő döntéshozatalt a törökkel való béke megkötése utánra halasztotta.⁸ Mindez egy markáns hadügyi koncepcióváltás irányába mutat, s jelentőségét kifejezi az a momentum is, hogy az elképzelés – ugyan még meglehetősen kiforratlan formában – Kollonich Lipót *Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn* című tervezetében szintén helyet kapott.

Ezt a hadügyi paradigmaváltást egy szélesebb összefüggérendszer részeként szükséges értelmeznünk, mivel annak hátterében egy nagyobb ívű, az egész korabeli Európában jellemző tendencia áll, amely az állandó hadseregek megjelenésében csúcspontot ért el. A Habsburg-kormányzat által igazgatott országokban az 1660-as évektől kezdtek az új szervezési szemlélet szerint felállítani az adott viszonyok közt modernnek nevezhető állandó hadsereget. Tekintettel arra, hogy e fegyveres erők esetében a császári hadügy döntéshozói – hol több, hol kevesebb sikerrel – igyekeztek megkülönböztetett figyelmet szentelni a zsoldfizetés rendszeres biztosításának, így az egyébként rendkívül költségigényes haderő fenntartásának finansziális hátterét kizárólag az Udvari Kamara mindenkori helyzetének szem előtt tartásával lehetett garantálni. Noha az állandó hadsereg szervezete és a katonák képzettségének színvonala a korszakban Európa hasonló fegyveres erőivel együtt fokozatosan változott, harcértékük meghaladta a korábban érvényes elvek szerint kiállított csapatokét.

A Habsburg-kormányzat alapvető célja a magyarországi katonasággal kapcsolatban a korábbi történeti vélekedéssel ellentétben nem annak megszüntetése, hanem annak átszervezése és a birodalom haderejébe való integrálása volt, hogy az így létrejövő ütőképese seregek azonnal mozgósíthatóak és a Habsburgok által irányított területek bármelyikén bevethetőek legyenek. Ennek folyamán több kísérlet is történt a magyar végvári haderő szervezeti átalakítására, legelőször az 1671/72-es redukciós intézkedés keretében, amely a magyar csapatoknak az állandó hadsereg kötelékébe, a mezei ezredbe és a végvári helyőrségeknél alkalmazott szabad századokba történő integrálását irányozta elő.

⁶ A karlócai békeszerződés 1699. január 26-i megkötését követően csupán a Temesköz maradt az oszmán hódítók kezén. E terület az 1718. július 21-i pozsareváci békével kerül vissza a Magyar Korona ellenőrzése alá.

⁷ Ilyen, egy-egy régió ellenőrzéséért felelős fővárnak minősült pl. Buda, Érsekújvár és Pétervárad is.

⁸ Az elképzelés tekintetében a császári kormányzatban eleinte nem uralkodott konszenzus, ugyanis az Udvari Kamara a kincstár meglehetősen nehéz helyzetére hivatkozva, a jelentéktelennek minősített várak lerontására már a visszafoglaló háborúk idején javaslatot tett. A Kamarával szemben azonban az Udvari Haditanács – utalva a rombolások költséges mivoltára és az erősségek felhasználására egy esetleges „belső ellenséggel” szemben – szerencsésebbnek ítélte, ha a rendezésre a békekötést követően térnek vissza. A történet világosan megmutatja, hogy az 1702-es átszervezésig átmeneti jelleggel az utóbbi álláspont került domináns pozícióba. *Oross* 2011. 1038. o.; *Oross* 2013. 74. o.; *Kis* 2015a. 67–68. o.

Az eredeti elképzelések szerint mindez nem jelentette volna a teljes magyarországi katonaság alkalmazását, így kezdetben sokukat elbocsátották a szolgálatból, ám a franciák 1688 őszén Vesztfáliában indított támadása nyomán kialakuló konfliktus a nyugati hadszíntéren jelentős keresletet támasztott a fegyverforgató elemek iránt, ezért a létszámcsökkentést és a teljes átszervezést a visszafoglaló háború végéig nem sikerült a tervek szerint végrehajtani, ezt követően pedig a Rákóczi-szabadságharc akadályozta meg a hadseregreformot. Ebből következően tehát a magyarországi katonaság még ebben az időszakban is a korábbi szervezeti formájában szolgált tovább, elsősorban határvédelmi feladatokat ellátva, ezáltal igazodva a Habsburg Birodalom fegyveres erőin belüli „munkamegosztáshoz”.⁹ Mindezek alapján a Magyar Királyság katonasága – Czigány István egzakt meghatározásával élve – egy „féloldalas haderőt” alkotott, ami kizárólag könnyűfegyverzetű csapatokból, könnyűlovasokból, vagyis huszárokból és könnyűfegyverzettel felszerelt gyalogságból állt, fegyverzetében és harcmódorában tehát teljes mértékben a határvédelem feladataihoz igazodott. Fontosnak ítéljük ugyanakkor megjegyezni, hogy a főbb vonalaiban ismertetett, több lépcsőben és olykor változó szempontok alapján megvalósítani kívánt reform hasonlóképp hangsúlyosan érintette a visszafoglaló háborúk eseményei nyomán a Magyar Korona fennhatósága alá visszakerült korábbi végvárakkal kapcsolatos elképzeléseket, mivel a kamarai érdekek ebben az esetben is bizonyos prioritások meghatározását irányozták elő.¹⁰

Eger hátszágba került véghelyére nézve az előbbieken ismertetett változások meghatározó súllyal jelentkeztek, ugyanis ezeknek köszönhetően a vár stratégiai funkciója többszöri változáson ment keresztül a XVII–XVIII. század fordulóján. Az erősségnek a császári kormányzat kezdetben nem szánt kiemelt katonai szerepet, így az I. Lipót által 1702. február 7-én kiadott, a magyarországi védelmi struktúra átszervezését célzó rendelete a felszámolandó várak közé sorolta azt.¹¹ Az erődítmény külső védműveinek lerontása azonban jelentős anyagi terheket róva a finanszírozással megbízott egri kamarai prefektúrára,¹² az intézkedésben foglaltak markáns átgondolására, s az eredeti elképzelés megváltoztatására sarkallták az illetékeseket.¹³ Ennek köszönhetően az erősséggel, melynek védelmi potenciálja még a külső vár lerombolását követően is számottevőnek bizonyult, immáron mint a régió katonai ellenőrzését ellátni hivatott stratégiai objektummal számoltak a későbbiekben.¹⁴

Mindez a Rákóczi-szabadságharc periódusában sem alakult másként,¹⁵ melynek elsődleges okát abban látjuk, hogy a felkelő seregek – tulajdonképpen a XVII. század végi magyarországi katonaságtól „megörökölt” – hadszervezeti jellegzetességeiből adó-

⁹ Czigány 2003. 714–727. o.; Czigány 2001. 279–296. o.

¹⁰ Az állandó haderő létrejöttével és annak magyarországi hatásaival kapcsolatban lásd: Czigány 1989. 151–175. o.; Czigány 2001. 279–296. o.; Czigány 2003. 714–741. o.; Czigány 2004. 114–189. o.; Takáts 1904. 1–24., 114–135., 219–239., 322–343. o.

¹¹ Ennek okát elsősorban abban látjuk, hogy a vár védművei alapos felújításra, megerősítésre szorultak, így az erősség egyébként sem olcsó fenntartásának költségei tovább növekedtek volna, s a kormányzat kezdetben még nem sejtette előre, hogy a rombolás is hasonlóan expenzívnek bizonyul majd.

¹² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) E 281. 1702. július, nro. 27.

¹³ Oross 2006. 1457–1458. o.; Sugár 1991. 174–175. o.

¹⁴ Eger stratégiai szerepének megváltozására bővebben lásd: Kis 2015a. 67–75. o.

¹⁵ Az általunk közzétett forrásban maga Bercsényi „nevezetes erősségnek”, „országunk bástyájának” és „ügyünk egyik istápjának” nevezi Eger várát.

dóan¹⁶ kardinális kérdést jelentett a hadászati szempontból fontosabb várak fenntartása, megerősítése, készleteinek biztosítása. A karakterisztikusan könnyűfegyverzetű kuruc csapatok harcmodora ugyanis önmagában nem garantálhatta az általuk megszerzett országrészek hosszabb távú kézben tartását, így mindenképp szükségük volt azokra a kulcsobjektumokra, melyek mindezt lehetővé tették. Ebben az esetben tehát lényegét tekintve a fővárakkal kapcsolatban az 1680-as, 1690-es években kikristályosodó elképzelés hangsúlyosabb és részben módosult¹⁷ továbbélését figyelhetjük meg a kuruc felső vezetés koncepciójában.

Eger tekintetében ennek konkrét jeleit már az erősség 1705. január 2-i elfoglalását¹⁸ követően egyértelműen kimutathatjuk a rendelkezésünkre álló primer források alapján. Amint arról egy korábbi tanulmányunkban már szintén szóltunk,¹⁹ a szabadságharc vezetői a vár megvételeét követő években jelentős anyagi, természetbeni és egyéb forrásokat, továbbá számottevő mennyiségű hadianyagot biztosítottak az erőd ellátásához, melynek java részét a környező vármegyékből, például Nógrádból és Borsodból, valamint természetesen Heves-Külső-Szolnokból csoportosították át. Ezek mind a várórség élelmezése, mind pedig az erősség fegyveres védelmének megerősítése szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírtak. A készletek felhalmozása tekintetében a várhoz tartozó *magazinum* játszott hangsúlyos szerepet,²⁰ ezért az ott tárolt ellátmánnyal összefüggő mindenkor adminisztrációs és logisztikai feladatok elvégzése fontossá tette, hogy a hadianyag- és élelmiszerraktár vezetői tisztségében állandóság érvényesüljön. Nem véletlen tehát, hogy az egri prófuntmesteri státuszban a szabadságharc periódusában mindvégig ugyanazt a személyt, Haász Károlyt találjuk.

A fegyveres küzdelem egyik legfontosabb bázisaként számon tartott erődítmény 1705 és 1710 között betöltött stratégiai szerepéről az eddigiekben idézett dolgozatainkban már több, a korábbi helytörténeti szakirodalom megállapításait számottevően árnyaló adatot tettünk közzé, de egy korábban kevésbé vizsgált kérdéskör is felkeltette figyelmünket. A szabadságharc hadtörténetét feldolgozó munkákból ismereteseink számunkra Jean Louis Rabutin császári tábornagy²¹ Erdélyből kiinduló hadjáratának céljai és katonai esemé-

¹⁶ A kérdésre vonatkozóan lásd: *Czigány* 1986. 111–152. o.; *Mészáros* 1999. 602–626. o.; *Ságvári* 2007. 1354. o.; *Kedves* 2000.; *Bánkúti* 2000a. 224–225. o. A magyarországi katonaság hadszervezetében a XVII. század utolsó harmadában bekövetkező változásokra: *Czigány* 2003. 714–727. o.; *Czigány* 2001. 279–296. o.

¹⁷ Tekintettel arra, hogy míg a császári kormányzat a Magyar Királyság szinte teljes területét vette alapul a kulcsfontosságú várak kijelölésében, addig Rákóczi csupán az ország egy bizonyos hányadát kézben tartva határozhatott a megerősítendő objektumokról. Ennek következményeként a korábban is kiemelt jelentőségű Érsekújvár és Kassa mellett döntően kelet-magyarországi várak kerülnek kulcsszerepbe, úgy mint pl. Munkács és Eger, de bizonyos megkötésekkel 1703 és 1706 között betöltött védelmi, ellátási és katonai igazgatási szerepénél fogva az Eger előváráként funkcionáló Szolnokot is ide sorolhatjuk.

¹⁸ Forgách Simon és Ferdinand von Zinzendorf 1704. április 17-én írta alá az erődítmény kapitulációját rögzítő szerződést, amely 8 hónap „türelmi időt” követően kötelezte a császári őrseget az objektum tényleges átadására. A vár kuruc „ostromával” és megszerzésével kapcsolatban bővebben lásd: *Kis* 2014. 302–306. o.

¹⁹ *Kis* 2015b. 186–189. o.

²⁰ *Bánkúti* 2000a. 220. o.

²¹ Gróf Rabutin de Bussy, Jean Louis (Párizs, 1642. – Bécs, 1717. nov. 16.): 1683-ban császári alezredes, 1686 októberétől ezredes, 1688-tól vezérőrnagy, 1694-től lovassági tábornok. 1705. december 5-én tábornagy minőségben (mely tisztét 1704. január 21-től viseli) Herbeville marsalltól átveszi az Erdélybe vonult császári csapatok főparancsnokságát. 1706-ban Kassát ostromolja, majd 1707-ben visszatér Erdélybe. 1708. április 30-án megindul Szebenből Bécsbe, az ideiglenes parancsnokságot Cusani tábornoknak átadva, majd végleg visszavonul a katonai szolgálattól. *Heckenast* 2005. 350. o.

neyei,²² azonban a támadás lokális vetületeiről Eger és a környező területek vonatkozásában csupán töredékes információkkal rendelkezünk. Minthogy tanulmányunknak nem célja a hadjárat eseményeinek részletes ismertetése, így csupán nagy vonalakban kívánunk rávilágítani azokra a fontosabb tényezőkre, amelyek az általunk vizsgált kérdéskör tekintetében meghatározónak bizonyultak.

Az 1706. évi nagyszombati béketárgyalások periódusára fogatosított fegyverszünet (április 14. – július 24.) lejártával a császáriak nagyszabású hadjáratot indítottak Magyarország területén. A bécsi hadvezetés eredeti terveinek megfelelően a támadás egyszerre két irányból bontakozott ki. A császár július 23-án utasította Rabutint, hogy kb. 12-15 ezer főből álló serege élén Erdélyből indulva kezdje meg a hadműveleteket, melyek fő célkitűzése az volt, hogy a nyugati irányból meginduló Guido Starhemberg főparancsnok²³ által vezetett kb. 20 ezer emberből álló főerőkkel két oldalról koncentrikus támadást hajtsanak végre a felső-magyarországi területek ellen, komoly csapást mérve ezzel a felkelőkre. Mivel ezen elképzelések alapján Starhemberg számára a Duna völgye jelentette a legmegfelelőbb felvonulási útvonalat, a július 25-én útnak induló Rabutin a Tisza jobb partján haladva elsőként Szolnokra tartott.²⁴ A Haditanács szilárd elhatározás hiányában azonban rövidesen többször is megváltoztatta a hadjáratot érintő elképzeléseit. Elsőként – a koncentrikus támadás elvét feladva – Budát jelölte meg a két főereg egyesülése színhelyéül, majd 1706 augusztusában Starhemberg csapatainak elsődleges feladatául Esztergom felmentését és a Dunántúl elfoglalását jelölte ki.²⁵ Rabutin, kezdetben tartva magát a tervek eredeti változatához, Szolnokra vonult,²⁶ ahol tudomást szerzett arról, hogy Starhemberg még Pozsonynál állomásozik. A Béccsel való megfelelő összeköttetés hiányában az erdélyi császári seregek parancsnoka – mintegy önállósítva magát – végül Jászberényen át indult meg Kassa irányába.²⁷ Csapatai útközben számottevő pusztítást végeztek többek közt Borsod vármegyében és a hegyaljai területeken is. Ez kifejezetten érzékenyen érintette mind az ott szőlőbirtokokkal rendelkező nemességet, mind pedig a konföderáció államát, hiszen a hegyaljai bortermelés az említett felek számára komoly bevételi forrást jelentett, a hadjárat pedig épp az adott esztendő szüreti munkálatait hátráltatta.

²² Erre vonatkozóan lásd pl.: *Bánkúti* 2000. 220–221. o.; *Heckenast* 1984. 381–384. o.; *Bánlaky* 2016. „II. Rákóczi Ferenc nemzeti fölkelése, 1703–1711. Bussy-Rabutin hadjárata” c. alfejezet (lapszám nélkül).

²³ Gróf Starhemberg, Guido von (1657. nov. 11. – 1737. márc. 7.): 1683 és 1686 között császári alezredesi minőségben Ernst Rüdiger Starhemberg gyalogezredének parancsnoka, 1686-tól 1689-ig saját gyalogezreddel rendelkező ezredes. 1689. január 26-án vezérőrnaggyá, 1692. július 13-án altábornaggyá, 1695. június 17-én tábornaggyá, 1704. február 5-én pedig tábornaggyá léptették elő. 1706 júliusától 1708 februárjáig a magyarországi császári csapatok főparancsnoka. Életrajzi adatai: *Heckenast* 2005. 391–392. o.

²⁴ *Kemény* 1914. 135. o.; *Perjés* 1954. 141. o.

²⁵ *Perjés* 1954. 141. o.; *Rittling* 2014. 239. o. A császári seregek hadmozdulataiból maga Rákóczi is egyfajta bizonytalanságra következtet. AR I/I. 574. o.

²⁶ Rabutin 1706. szeptember lelegején vert tábornok mellett. AR I/V. 232–239. o.

²⁷ A konföderáció állama számára kiemelt jelentőséggel bíró kassai erődítményt Rabutin végül sikertelenül ostromolta (1706. október 1. – október 12.). A császári tábornagy ezt követően Szolnokra, majd Debrecenbe vonult vissza, ahonnan Erdélybe kívánta folytatni útját. December 30-án azonban Berettyóújfalunál kapta kézhez a Haditanács utasítását, melynek értelmében a visszavonulást övező összecsapások következtében néhány ezer főre apadó seregével újra Pestre rendelték, ahová 1707. január 21-én érkezett meg. A körülmények ismeretében tehát a tábornagy hadjáratát mindenképp sikertelennek értékelhetjük. Erre vonatkozóan lásd: *Perjés* 1954. 141–142. o.; *Bánlaky* 2016. „II. Rákóczi Ferenc nemzeti fölkelése, 1703–1711. Bussy-Rabutin hadjárata” c. alfejezet (lapszám nélkül).

Rabutin megindulása Felső-Magyarország irányába komoly fejtörést okozott a kuruc vezetőknek, mivel eleinte nem volt egyértelmű számukra, hogy a Szolnokról felvonuló császári tábornagy melyik útvonalon kíván eljutni Kassáig. Az egri várórség feltöltésével kapcsolatban mindenesetre már akkor történtek intézkedések, mikor Rabutin még a tiszai átkelőnél táborozott.²⁸ Az Eger felkészítésével kapcsolatos mozgósítások különösen a császári tábornagy Jászberényből való elindulását követően gyorsultak fel, elsősorban a térség védelmének megszervezésére kirendelt gróf Bercsényi Miklós főgenerális²⁹ utasításainak köszönhetően.³⁰ Amint az a forrásokból is kitűnik, a főgenerális meglehetősen bízott az egri várórség katonai potenciájában és a megfelelő védelem érdekében tett rendelkezések hatékonyságában.³¹ Az általunk citált iratok alapján, meglátásunk szerint is ez lehetett az egyik legfőbb oka annak, hogy Rabutin végül nem kísérletezett az erősség ostromával, hanem eredeti célkitűzését szem előtt tartva Felső-Magyarország irányába vonult tovább.

Az Egerrel kapcsolatos készülétek tekintetében érdemesnek tarjuk felhívni a figyelmet Bercsényi 1706. szeptember 9-én az egri vár vezetőihez intézett instrukciójára,³² amelyet a szakirodalom eddig mellőzött a hivatkozott kútfők tekintetében, noha más forrásokban a szabadságharc katonai vezetői több helyütt is utalnak erre.³³ Az irat valódi jelentősége abban áll, hogy számos, a helytörténeti kutatások aspektusából értékes és sok szempontból felhasználható adatot tartalmaz a fegyveres küzdelem régióbeli eseményeire, az egri várórség összetételére, a városi lakosság kitelepítésének körülményeire, a hajdúk felfegyverzésén s a városi borkészletek kisajátításán keresztül a hadfelszerelés és az ellátmányozás problémáira, a vár védműveinek megerősítésére, továbbá az őrség beosztására, fizetésére, valamint az esetleges ostromműveletek során az ellenség támadására tett válaszlépésekre vonatkozóan. Ilyen módon az általunk közreadott 8 oldal terjedelmű utasítás az eddig ismert legrészletesebb forrás, amelyből az 1706. évi Rabutin-féle hadjárat nyomán az egri várban fogantatosított készülétekkel kapcsolatban képet kaphatunk.

E ponton érdemesnek tartjuk kiemelni, hogy az egri erősség egy esetlegesen bekövetkező császári ostromra való felkészítésével kapcsolatban a későbbi időszakból is rendelkezünk egy, a várparancsnokok számára kiadott utasítással. Ezt a Bánkúti Imre által

²⁸ AR I/V. 235–239. o.

²⁹ Gróf Bercsényi Miklós (Bécs, 1665. szept. 24. – Rodostó, 1725. nov.6.): 1688 és 1693 között bányavidéki helyettes főkapitány, majd ezután felső-magyarországi tartományi főhadbiztos. 1701 és 1703 között, miután részt vesz Rákóczi rendi szervezkedésében, lengyelországi emigrációban tartózkodik. A szabadságharc kitörésekor Magyarországra visszatérve kezdettől a kuruc hadsereg főgenerális. 1704-ben a selmecbányai, 1705/06-ban a nagyszombati békedelegáció vezetője. 1710 és 1716 között lengyelországi emigrációba vonul, s csak 1720. április 24-én érkezik meg Rákóczihoz Rodostóba, ahol haláláig él. *Heckenast* 2005.57–58. o.; *Mészáros* 2006. 93–99. o. Születésének időpontjára nézve új, irányadó adatokat közöl: *Merényi-Metzger* 2015. 487–490. o. A Bercsényi állítólagos érsekújvári főkapitányságával kapcsolatos kérdés tisztázását lásd: *Mészáros* 2006. 52–53. o.

³⁰ Erre vonatkozóan lásd pl.: AR I/V. 246–254. o.

³¹ „Van most több ezer jó hajdújánál, csak van ineffectivostatu több másfélezer hajdúnál benne [ti. Egerben]. Én bizony nem féltém ezen német erőtül; itt vesztí el a tramontánát, hiszem Istent, csak mi jók volnánk!” AR I/V. 254. o.; „...micsuda írását vettem Ordódi Úramnak Egerbül? ...Istennek áldassék szent neve, hogy magahittségében megcsükkent az ellenség; mert akármiként igyekezett: de kérése után ott hadta. Elhiszem, az malmoknak fölégetése okozta, s hihető, restelli az szároz-malom forgatást az eb kezével!” AR I/V. 255. o.

³² MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. A forrás képfórmátumban történő kiadása: Acta Rákócziána, 2742. sz. irat.; Az instrukció utolsó oldalán Bercsényi aláírása mellett nagyméretű pecsétnyom látható, az oldal margóján pedig az alábbi, közel egykorú számjelzet is szerepel: „No. 7.”

³³ Erre vonatkozóan lásd: AR I/I.610–611. o.; AR I/V. 236., 238–239., 249. o.

már közölt instrukciót³⁴ Károlyi Sándor 1710. október 8-án, a kápolnai táborból bocsátotta ki Perényi Miklós akkori várkapitány részére. A Bercsényi-féle parancshoz hasonlóan az előbb említett irat is meglehetősen nagy részletességgel szabályozta a várórség megerősítésének módját, épp ezért helyén valónak gondoltuk röviden, elsősorban azok közös pontjaira fókuszálva összevetni a két instrukció tartalmát. Az utasításokat vizsgálva azonnal szembetűnik, hogy az egyértelműen kimutatható analógiák ellenére mindkét parancs a várvédelem más-más összetevőire helyez nagyobb hangsúlyt. Erre Bánkúti Imre részben már az általa összeállított forráskiadvány bevezetőjében is utal: véleménye szerint – amellyel a források ismeretében magunk is egyetértünk – Károlyi Sándor parancsában inkább a vár készleteivel való takarékosabb gazdálkodást, az őrség moráljának permanens fenntartását és annak ellenőrzését tartotta primer feladatnak,³⁵ míg Bercsényi rendelkezésében a készletek biztosításán túlmenően az egyes csapatok elosztásának, valamint mozgósításának aprólékos megszervezése legalább ennyire kardinális kérdésnek számított.

A közös kapcsolódási pontok tekintetében elsőként a várórség kiegészítésére, létszámának feltöltésére irányuló lépéseket említhetjük meg: Bercsényi 1706-ban mindezt Esze Tamás ezredén kívül még a szolnoki hajdúk, a 100 fős hatvani sereg és Horváth Tamás hajdúinak várba rendelésével kívánta megoldani,³⁶ míg Károlyi 1710-ben a két seregből álló őrséget Szentpétery Imre³⁷ lovas csapataival erősítette meg.³⁸ A védelem hatékony működése érdekében mindkét kuruc hadvezér rendelkezett a fegyverforgatásra nem alkalmas, illetve a kevésbé megbízható egyének kitelepítéséről: Károlyi e tekintetben az erősség falain belül tartózkodó nőket, illetve a délszláv, görög és német nemzetiségű elemek kiköltöztetésére tett lépéseket, s esetükben csupán a várból való elköltözésről szolt a parancs (ilyen módon akár a városban is maradhattak). Ezzel szemben Bercsényi Nógrád és Gömör vármegyét utasította, hogy a nem katonáskodó egyének közül a magyarokat Szécsény tájékán, a délszláv nemzetiségű elemeket³⁹ Rozsnyó környékén telepítsék le, tehát 1706-ban még csak fel sem merült az erősség falai közül távozók esetében a városban maradás lehetősége. A főgenerális instrukciója emellett a német nemzetiségű lakosok közül a katonaság szempontjából hasznosíthatónak vélt mesterembereket a várban tartandónak ítélte, továbbá az egyházi személyek közül azokat, akik a várórség lelki szolgálatát voltak hivatottak ellátni.⁴⁰ A védelem megszervezése szempontjából kardinális kérdést jelentett a hadianyag és az ellátmány megfelelő mennyiségének és biztonságának garantálása: ezt mindkét utasítás szerzője a részletekbe menően szabályozza. Az e tekintetben megmutatózó analógiák közül az első a vár borkészleteinek feltöltéséhez kapcsolt

³⁴ Erre vonatkozóan lásd: *Bánkúti* 2000b. 105–118. o.

³⁵ *Bánkúti* 2000b. 32. o.

³⁶ MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. 1–2. o.

³⁷ Szentpétery Imre (? – Sajószentpéter, 1725. ápr. 12.): 1698 és 1706 között Borsod vármegye első alispánja. 1703 októberében a források Rákóczi híveként említik, 1703 decemberében mint ezereskapitány tűnik föl, 1704 áprilisától kezdve brigadérosi minőségben szolgál. 1705-ben aláírta a szécsényi konföderáció szövetséglevelét, s követként részt vett az 1707-es ónodi conventuson is. 1705 és 1707 között a Consilium Oeconomicum tanácsosa. 1711. április 26-án felesküszik a császárra, 1711. május 1-én aláírja a szatmári békeszerződést. *Heckenast* 2005. 412–413. o.

³⁸ *Bánkúti* 2000b. 113. o.

³⁹ Az utasítás külön is megnevezi a görög nemzetiségű lakosokat, ám mivel esetükben nem rögzíti a kitelepítés célterületét, így vélhetően a rácoknak nevezett délszláv elemekkel együtt kerültek elhelyezésre.

⁴⁰ MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. 2–3. o.; *Bánkúti* 2000b. 115. o.

lódik. Mind 1706-ban, mind pedig 1710-ben a városi lakosság kezén lévő bort lefoglalták a várőrség részére azzal a feltétellel, hogy a megmaradó készleteket visszajuttatják jogos tulajdonosaiknak, az elfogyasztott készletek értékét pedig a szokásoknak megfelelően a tulajdonosoknak átadott elismervény ellenében utólag megtérítik.⁴¹ Ezen túlmenően az ellátmány szempontjából hasonlóan nagy jelentősége volt a lovak számára szükséges széna biztosításának, valamint az esetlegesen kialakuló tűz által veszélyeztetett hadianyag- és élelmiszerkészletek biztonságos helyen történő elraktározásának.⁴² Végül, de nem utolsósorban – amint azt korábban részben már érintettük – Károlyi a várbeli katonaság moráljának fenntartásra és hosszabb távú biztosítására éppúgy a sikeres védelem egyik sarokköveként tekintett, mint maga a főgenerális. Ebből kifolyólag mindkét instrukcióban előfordulnak olyan pontok, melyek ezzel kapcsolatban tartalmaznak irányelveket.⁴³ Ám ezek között is szembevetendő a vár javainak takarékos felhasználásra történő utasítás, amely a Bercsényi-féle parancsban konkrétabb formát is ölt: a főgenerális ugyanis meghagyja a várparancsnoknak, hogy a prófuntmester kezelésében hagyott 40 000 forint készpénzt aprólékosan beosztva használja fel a várőrség zsoldjának kifizetésére.⁴⁴ A rendelkezést egyértelműen tudatos lépésként kell értékelnünk, hiszen Bercsényi tapasztalt katonai vezetőként pontosan tudta, hogy a fizetlenség és az ellátás hiánya könnyen a katonai morál súlyos megromlásához vezethetett.

Az egri vár parancsnokai számára kibocsátott két rendelkezés összevetését követően lássuk részleteiben az 1706-os utasítást! A Bercsényi által megfogalmazott instrukciót betű szerinti forrásközlés formájában jelentetjük meg. A szöveg helyesírásán nem változtattunk, annak központosítását azonban – a könnyebb megértés és felhasználhatóság érdekében – a mai helyesírási szabályokhoz igazítottuk. Az eredeti szövegben a magánhangzók tekintetében gyakorta találkozhatunk az adott betű fölé tett egyetlen, íves vonással: mivel egyértelműen nem tudtuk eldönteni, hogy a főgenerális rövid vagy hosszú magánhangzóknak szánta-e ezeket, ezért ilyen esetben a mai magyar nyelvhasználatot vettük alapul. Mindezekon túlmenően pedig a határozott névelő többször előforduló aposztrófus formáját (a') szintén megtartandónak ítéltük. A latin szavak, kifejezések magyarra fordítása, valamint a forrásban említésre kerülő személyek életrajzi adatai a lábjegyzetekben kaptak helyet, a rövidítéseket szögletes zárójelek használatával eredeti, szövegben elfoglalt helyükön oldottuk fel.⁴⁵

⁴¹ MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. 3–4. o.; *Bánkúti* 2000b. 115. o.

⁴² MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. 4–5. o.; *Bánkúti* 2000b. 108., 112. o.

⁴³ MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. 7–8. o.; *Bánkúti* 2000b. 106., 108–109., 110–112. o.

⁴⁴ MNL OL P 396 Ser. I. 1706. szept. Fasc. 1. A. 7. 7–8. o.

⁴⁵ Ezúton is szeretnénk kifejezni köszönetünket Miskei Antalnak, az egri Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Intézete docensének az ártírt forrás lektorálásáért, valamint Mészáros Kálmánnak és Domokos Györgynek, a budapesti Hadtörténelmi Intézet munkatársainak a forrásban szereplő egyes személyekkel és az előforduló német eredetű katonai kifejezésekkel kapcsolatos kérdéseink megválaszolásáért.

FORRÁSKÖZLÉS

INSTRUCTIO

Pro Perill[ust]ri ac Generosis D[omi]nis Alexandro Vass suaeserenit[a]tis Principalis Certae Militiae Brigadirio, nec non Praesidy Agriensis Supremo Commendante, ac Francisco Rétejejusd[em] Loci Capitaneo extradata.⁴⁶

Jollehet az Ellenségnek mostani Constitutiojához⁴⁷ képpest maid lehetetlennek laczik, hogy valamelly nevezetes operatiot,⁴⁸ kiváltképpen Vár vivást tentallya,⁴⁹ ahoz sem ideje, sem készületi. Mindazáltal, hogy ne talán Szolnokon példát vévén hasonló reménséget másut p[ro]balva, készületlenül ittis ne tanaltassék az Vár, kivántam magam meg tekintene[m], s tapasztalom, hogy semmi ki gondolható ok ne[m] tartoztathattya a⁷ vagy idegeniteti ezen nevezetes Várb[an] rendöltetett Tiszteket s hadi rendeket Várnak oltalmátúl. Kinekis Commandoja⁵⁰ s gondgya viselese felől említett Tekintetes Nemzetes Vass Sándor Brigadiros⁵¹ és Rétei Ferencz Kapitány⁵² U[ra] mékra az Meltóságos Fejedelem által p[rae]scribalt⁵³ mod és rend szerint concredáltatott.⁵⁴ Nemis lehet eő K[e]g[ye]lmek hazafiuságháb[an], dexteritásáb[an]⁵⁵ és Urokhöz s Hazájokhoz való hites kötelességekb[en] semmi kétségem. Jollehet az occurrentiák⁵⁶ magokkal hoznak mind[en] szükséges praeparatoriumot⁵⁷ s dispositiokat,⁵⁸ és az Népet bátorító rendöléseket, de hogy azokb[an] is jobb[an] föl tanálhassak magokat emléttett Tiszt Uraimék, s meg ösmérjék sem mib[en] fogyatkozásokat ne[m] lenni, akarám dispo[siti]oimat így adnom írásb[an] eő K[e]g[ye]lmek[ne]k.

Elsőbenis considerálván⁵⁹ az Várnak oltalmához kivantató három requisitumot,⁶⁰ úgy mint: Nepet, Provisiot⁶¹ és Munitiot,⁶² hogy az helynek nagy voltához képpest elégséges Népeis lehessen eő K[e]g[ye]lmek[ne]k, az haromszáz Emberbül álló három Seregh P[rae]sidiumhoz⁶³ rendöltetett

⁴⁶ Utasítás, amely tekintetes és nemzetes Vas Sándor úr, ő fejedelmi fensége bizonyos seregének brigadérosa, nem különben az egrí vár főparancsnoka, illetve nemzetes Rétey Ferenc úr, ugyanezen hely kapitánya számára adatott ki.

⁴⁷ Állapotához, helyzetéhez.

⁴⁸ Hadműveletet.

⁴⁹ Megkísérelje.

⁵⁰ Parancsnoksága, vezénylete, irányítása.

⁵¹ Vas Sándor (? – ?): 1682-ben szendrői vicekapitány, 1685-ben Thököly híve. 1701-ben a Rákóczi-féle összeesküvés egyik gyanúsítottja. 1704-ben Kassán tartózkodik, majd 1705 januárjában visszakapja elkobzott javait. 1706. március 8-án nevezik ki egrí várparancsnokká, amely tisztet haláláig betölti. *Heckenast* 2005. 450–451. o.

⁵² Rétey Ferenc (? – ?): 1703 szeptemberében Hont vármegye császári kapitánya, majd 1703. november 3-án csatlakozott Rákóczihoz. 1704 novemberében nyitrai kapitány. 1705 elejétől Egerben szolgált, 1706 márciusától a vár parancsnokhelyettese (vicekapitánya) ezredesi rangban. E tisztét mind Vass Sándor, mind pedig Perényi Miklós parancsnoksága idején betöltötte. 1710 novemberében a pártján állókkal kierőszakolja Eger kapitulációját. *Heckenast* 2005. 360. o.

⁵³ Előírt.

⁵⁴ Rábízott.

⁵⁵ Jó szándékában.

⁵⁶ Alkalmak, körülmények.

⁵⁷ Előkészületet.

⁵⁸ Utasításokat, rendelkezéseket, intézkedéseket.

⁵⁹ Figyelembe véve, mérlegelve.

⁶⁰ Kelléket.

⁶¹ Ellátást, élelmiszerszükségletet.

⁶² Lőszert.

⁶³ Várórséghez

Esze Tamás Gyalogh Ezer[es] Kapitány Ur[am]⁶⁴ magha itt lévő Ezerével, kiis a' veghre szállítatott ide bé a' Városra, hogy szükségnek idején mindenestül föl mennyen a' Várb[an], hogy az alattis föl szokjanak a' Varhoz, mindenkor két három seregenként commandérozni⁶⁵ kel az Istrásakra.⁶⁶ Ezeken kívűl az melly haiduság Szolnokb[an] vólt, ugyan az Szolnoki haiduság, Horvát Tamás⁶⁷ haidui, és az hatvani sereg száz haidúból allo, s ezen Hatvani, Szolnoki, és Horvát Tamas seregei Szabó Mathé Kapitány U[ra]m⁶⁸ Commandója alá fognak bizatni. Azértis mindgyárt be fogh Szabo Mathe U[ra]mis commandiroztatni, mihelyest az Ellenségnek erre felé való mozdulása lészen.

Az mi penig az Varosi Lakosokat illeti, minthogy az sok csücseléddel⁶⁹ meg túltieni az Várat ne[m] lehet, ahoz képeest ime expediáltatik⁷⁰ passusom:⁷¹ egyszersmind Nemes Nograd s Ghömör Vár[me]gyékre Intimatiom,⁷² hogy mihelyt az Ellenségnek erre felé való indulása bizonyos lészen, azonnal a' Városon ki köl doboltatni, hogy az ki ne[m] fegyverhez való Nép, az Városból ki takarodgyék, a' Magyarság Szécséntaikára⁷³ Nograd Vármegyéb[en], az Raczság peniglen Ghömör Vármegyéb[en] Rosnyo taira. Ugy hogy valaki, kiváltképpen az Raczok és Ghorögök közül az hagyott idő után az Városban talaltatik, mind[en] kéméllés⁷⁴ nélkül ki üzettetik, s joszágha fel p[rae]daltatik. Az minthogy az Raczok közül senkit ne[m] is köl szenvedni az Várb[an], valakik eddig fegyver viselésekkel mellettünk való hadakozásokkal ne[m] bizonyítottak hivségeket.

Az Németek, minthogy mind inkább Mester Emberek, az kik[ne]k az Várb[an] szükséges hasznokat vehetni, azok portékájokkal s cseledgyekkel föl takarodgyanak az Várb[an], az kik penigh hasontalan Emberek, azok az töb Varosbéli néppel csak el mennyenek.

Hogy peniglen az illyenel takarodással valamely segítségh nyuitathassék, szekerekből limitatott⁷⁵ harmincz szekér, mellyek[ne]k behaitására Esze Tamás Uram Mokanyai⁷⁶ rendöltetettek, azon kívűl tizennyolcz portalis szekér adatott a' végre P[ro]font Mester kezéhez.

Mínthogy penig Ráczok, Ghörögök és Németek feles fegyvereiket eddig is haszontalanul hevertették, azért innen ki takarodván egészen el köl fegyvereiket szedni, és azokat Esze Tamás fegyvertelen haidui közé osztani, kit nagy szorgalmatossággal véghez köl vinni, hogy az Raczság, Németség fegyverét el ne tagadhassa. Hogy ha penig így sem tanálkoznék annyi fegyver, hogy

⁶⁴ Esze Tamás (Tarpa, 1666 k. – Nyitra, 1708. máj. 27.): az 1697-es hegyaljai felkelés során Károlyi Sándor, majd a szatmári császári commandáns fogságában raboskodik. 1703-ban a tiszaháti felkelés egyik szervezője, vezére. 1707. április 18-án nevezik ki brigadéroszá. 1708. március 24-én kap armálist. 1708-ban, a nyitrai táborban elhalálozik. *Heckenast* 2005. 138. o. Brigadérosi kinevezésére lásd: *Mészáros* 2006. 139–140. o.

⁶⁵ Vezényelni, parancsnokolni.

⁶⁶ Örhelyekre, őrségekre.

⁶⁷ Horváth Tamás (? – ?): Korponay János hadi pénztárnok 1704. december 8-án Rákóczihoz írott levelében hajdúkapitányként emlegeti, e tisztségét egy 1706. november 25-én keletkezett irat is megerősíti. 1706 októberében főcolonellus Esztergomban, ezt közvetlenül megelőzően Bercsényi Egerbe rendeli. 1707 márciusában Egerben raboskodik, 1707. június 25-én a források azonban már újra mint kapitányt emlegetik. *Heckenast* 2005. 195. o.

⁶⁸ Szabó Máté (? – ?): 1698-ban hatvani birtokosként tartják számon, ezt követően a szabadságharc kitöréséig hatvani postamester. 1703 novemberében hatvani kapitányként, 1704 januárjában ezredesként emlegetik. 1705 júliusáig egy lovasezred parancsnoka, ezt követően ezredét Bezerédj Imre veszi át. 1705. július 27-től hatvani főkapitány, közben 1705. szeptember 22. és 1706. július 29. között ideiglenes szolnoki commandáns. 1705 novemberétől örökös hatvani postamester, 1706 szeptemberében Bercsényi az egri vár védelmére rendelt szolnoki, hatvani és a Horváth Tamás által vezetett hajdúk parancsnokává teszi. 1709. november 30 előtt valószínűleg átállt a császáriakhoz. *Heckenast* 2005. 396. o.

⁶⁹ Csücseléssel. Itt minden bizonnyal a városi lakosság nagyszámú, fegyverforgatásra nem feltétlenül alkalmas tömegéről van szó.

⁷⁰ Kiadatik.

⁷¹ Levelem. Ebben az esetben magát a levélfórmában kiadott parancsot jelenti.

⁷² Utasításom.

⁷³ Tájékára.

⁷⁴ (Meg)kímélés.

⁷⁵ Megszabott.

⁷⁶ Az Esze Tamás gyalogezredében szolgáló lovasok.

azzal egészen föl fegyverétezhessék az haiduság, szükséges azt observálni,⁷⁷ hogy az midőn az haiduság föl valtya egy mást, az föl váltott haidu fegyverébül adattassék az fegyvertelennek.

Az Városi Népnek mostani Mustrája és abból következő rendölése Mélt[óságos] G[ene]rális Groff Barkóczj Ferencz U[ra]m[na]k fogja meg mutatni, kicsoda s micsoda mehessen be az Vár[ban]. Lévén peniglen feles Egyházi és Szerzetes Emberekis a' Városon, kik közül ighen válogatva két-tőt hármat az Lelki Szolgálat kedvéért bé lehet ereszteni,⁷⁸ az többinek peniglen, ha bár Egyházi és egyéb portekájok be vétetődikis, de magok[na]k job az Város Népével kis időre el takarodniok, minthogy ha leszenis, sem lehet tartós ezen zenebona, ismét vissza térhetnek edgyütt az Néppel.

Pro 2do. Az mi az P[ro]visiot illeti. Ime adjungaltatik⁷⁹ az tanaltatott P[ro]visionak száma, kiből az felöl számlált Népnek két holnap P[ro]visioját considerálván – minthogy az idő Taborozást tovább ne[m] enged – meg tetczik, hogy ighen bőven elégséges és semmibül fogyatkozás egyébbül ne[m] lehet, hane[m] Borbúl, Ighet Borbúl⁸⁰ és piritott husbúl.⁸¹ Kibenis hogy legyen elégséges P[ro]visio, vagyon itt a' Városon két száz akó⁸² Fiscalis Bor,⁸³ kinek az Vár[ban] való vitelét committaltam⁸⁴ az Tisztartonak. Azon kívül Méltóságos Egri Püspök⁸⁵ Apám U[ra]m[na]k vagyon itt az haznál alkalmas Bora, mellyeteő K[e]g[ye]lme ugy sem vitethet el innen. Azért vegzettem eő K[e]g[ye]lmevel, hogy mihelyt arra jut a' dolog, és az Városbúl takarodni kel az Népnek, Vass Sándor Brigadiros Ur eő K[e]g[ye]lme magha recognitioját⁸⁶ adván eő K[e]g[ye]lme Embere kezéhez, mindenestül föl vitesse az Vár szükségére, az ki ednehány száz akóra fogh menni. Azon kívül találkozni fogh az Városonis alkalmas Bor egynélis másnális, kinekis hurczolodására ugy sem érkeznének, a' kinek mennyi bora talaltatik, recognitiot adván felöle, mind föl hozassa az Varban. Hogy ha I[ste]n meg tartya, kinek kinek viszaadatatik az maga Bora, ha peniglen el kél, így magam adatom meg az árát. Fölis tehet eő K[e]g[ye]lme recognitiób[an] Assecuratiojúl,⁸⁷ hogy tülem, s nem mástül várják az árát. Az Ighet bor iránt ez előtt is lévén Muráni P[ro]funt Mesternek commissioja,⁸⁸ ime ex superabundanti⁸⁹ az magam parancsolattya, kivel expedialtassék bizonyos Ember, hogy minden késedelem nélkül negyven akó Ighet bor hozatassék be a' Vár[ban]. Az mi az pirétott hust illeti, már annak ideje ne[m] lévén, rendöltetett Darvas Mihály Districtualis Commissarius⁹⁰ Ur által három száz vágó, mellyet ha az Ellenségre nézve legettetni ne[m] lehet, hogy szenával táplálhassanak, az szenákat valamely szükségtelen pinczéb[en] vagy kazamatákb[an] köl el rakatni. Egyéb arántis minthogy világos helyen ott, az hol most latom lenni az szenákat vannak, semmi képpen meg hadni ne[m] köl, minthogy egy tüzesglobis⁹¹ ne[m] csak azt, de az Váratis meg emésztené.

⁷⁷ Arra ügyelni, figyelni.

⁷⁸ Rákóczi már 1705. december 7-i, Szaniszló melletti táborából kibocsátott parancsában általános érvényre nyel rendelkezett a táborigyelő szolgálatba állításáról, mellyel a kuruc csapatok hitéletét kívánta biztosítani. *Misóczi* 2005. 162–166. o.

⁷⁹ Hozzácsatoltatik.

⁸⁰ Magasabb alkoholtartalmú borpárlat.

⁸¹ Későbbi elfogyasztásra szánt, tartósított hús.

⁸² Kincstári bor.

⁸³ Rábízta.

⁸⁴ Telekesy István (Csömöte, 1633. aug. 20. – Eger, 1715. márc. 3): 1699. június 4-től egri püspök, 1699. június 20-tól Heves-Külső-Szolnok vármegye főispánja, mindkét tisztségét haláláig töltötte be. Eger kurucok általi elfoglalását követően 1703. november 5-től 1704. április 24-ig a felkelők Cserép várában tartották tisztes fogságban, majd ezt követően csatlakozott Rákóczihoz. 1705-ben aláírta a szécsényi konföderáció szövetséglevelét. 1709 végén az esztergomi érsek a szabadságharcban történő szerepvállalása miatt megfosztotta püspöki címétől, de miután 1710-ben átállt a császár oldalra, 1711. március 10-én Róma visszahelyezte méltóságába. *Heckenast* 2005. 429. o.; *Gebei* 2005. 160–178. o.

⁸⁵ Elismervényét.

⁸⁶ Biztosítékul.

⁸⁷ Megbízása.

⁸⁸ Ezen felül.

⁸⁹ Kerületi hadbiztos.

⁹⁰ Ágyúgolyó.

⁹¹ Védelemről.

Pro 3¹⁰. Az Munitio, az mint Listáját latni, ighen elégséges és egyéb fogyatkozását ne[m] látom, csak valamely szurok[na]k, kiről is irtam Kassára, hogy tiz mása szurkot külgyenek ide.

Az Defensiorú⁹² inparticulari⁹³ nincs mit írnya, minthogy az Ellenségnek Operatioja magha ád az ellent állásra oktatást. Mindaz által az mennyire gondolható képpen által láthatni, három felé lehet az formalis aggressusa.⁹⁴ az hegy felől, az ket végső Bastyájának és az tületlen fehér Bastya felől. Minthogy az oldal oltalom, vagyis Flankis⁹⁵ ott erőtlének, kire nézve nem köl időt túlteni az várakozással, hane[m] éjjel nappal azon helyeket, az mellyeket meg mutogattam, föl kel túlteni éjjeli nappali Munkával. Leg elsőbenis azon Bástyát, az mellyen mostan csigák vannak, egyenlővé köl túlteni a' falával és jó erős kasokkal mindgyárt körül rakni, mint hogy azon kin álló Bástyá ne[m] csak magának, de mind az fehér Bástyának, mind peniglen azon Bástyának, a' kinek árkat az Ingenir⁹⁶ be túltette, egész oltalma. Legis leg első[ben] azért ahoz köl fogni, és mint-hogy ott szoros helyre sok Ember munkája ne[m] tér, egy faradsaggal itt az Minoriták fölett való Bástyánakis felét fel köl túlteni ugy, hogy leg aláb két algyut lehessen a' tetejéb[en] vonni, melly a' fehér Bástyának innenső oldalát oltalmazza, az tulsó Bastya peniglen az tulsó oldalát.

Hogy ha peniglen mas felől tanálna aggediálni,⁹⁷ az honnan az Fejedelem lövette, az hazok teteje meg túltésével mindgyart sietni köl, ne[m] külömb[en] az Obslíteket⁹⁸ és egyéb oltalmakat magha az Ellenség mutat megh.

Az hajduságnak és fegyveres Emberek meg osztását a' mi illeti, ne[m] szükséges, hogy mind[en] Bástyára untalan annyai Ember rendöltessék, az mennyi annak oltalmára kívántatik, mint-hogy az Ellenség az Varat két három felől ne[m] vija. Hane[m] az fegyveres Népet három felé köl subdividálni,⁹⁹ mellynek edgyik része az vigyázásokra és oltalomra ugy osztassék el, hogy az melly felől az Ellenség vija, ott s annak környékib[en] legyen bővebb[en] a' fegyveres nép az Bastyák[na]k és helyek[ne]k szükségéhez és Capacitásához képpeszt ugy, hogy mindenkor egy más segetsek. Az mas, tavullyab¹⁰⁰ való Bastyakra és helyekre peniglen hol negy, hol hat, hol tiz Ember legyen, hol töb, hol keveseb az helyek szükségéhez képpeszt. Az másik harmad része penigh ad hadnak az piarczon köz helyen paratsofftb[an]¹⁰¹ készen legyen, az honnan oda succurrálhasson¹⁰² az hova szükséges, ha peniglen az Bomba hányások miatt az főnálló hadnak egyb[en] lenni ne[m] lehet, meg lehet két három securus¹⁰³ helyre helyhezetni eöket, az honnan szintén ugy mint az piarczról succurrálhassanak egy másnak. Az harmadik része az hadnak nyugodalomb[an] maradhat és igy az ki a' munkáb[an] vólt, azt föl valtya a' főnallo, és a' ki nyugodalomban vólt, az fel valtya a' főn állót. Ugy subdividallyak peniglen Kapitány U[ra]mék magok között a szolgálatot, hogy mind itigh¹⁰⁴ a' főn álló hadak között feő Tiszt legyen, masik pedigh az pattyantusok között, és szorgalmatosan vigyázanak arra, hogy az pattyantusok miképpen teszik az Lövéseket, minthogy idegen Nemzetek, értetlenekis nemelylek, az pattyantus Tisztek magok igazicsák az agyukat. Az melly Bástyákat az Ellenség agyuvalel lö, azokon sok agyut tartani ne[m] köl, mint-hogy hamaráb teszen sok agyuk között kárt az Ellenség magha Lövéssével. Hane[m] az melly Bástyákról öszve járnak az agyuk az Ostrom oltalmára, azokon kel felesseb agyut mindenkor

⁹² Részletesen, részleteiben.

⁹³ Valódi támadása.

⁹⁴ Az ún. oldalazás vagy *flankírozás* az a művelet, amely során az ostromlókat a vár védői a bástyákról keresztűzbe fogják, vagy oldalba lövik.

⁹⁵ Hadmérnök.

⁹⁶ Megostromolni.

⁹⁷ Feltételezhetően német eredetű katonai szakkifejezés eltorzított alakja, pontos jelentését nem sikerült megfejteni.

⁹⁸ Elosztani.

⁹⁹ Távolabb.

¹⁰⁰ A német *Bereitschaft* (készenlét, készség) eltorzított alakja. Rákóczi Károlyi Sándorhoz 1706. augusztus 20-án Párkányból írott levelében, Bercsényihez hasonlóan a „parácsoff” kifejezést alkalmazza, közvetlenül a szó után zárójelben feltüntetve annak eredeti német alakját is. AR I/1. 594. o.

¹⁰¹ Segíthessen.

¹⁰² Biztonságos.

¹⁰³ Mindig, mindenkor.

¹⁰⁴ Öreg. Értsd: nagy.

készen tartani. Minthogy ne[m] lehet már mindenütt megh kasozni az Várat, azért örögh¹⁰⁵ s apro kasok készen legyenek alatt, az honnan mutattya magát az Ellenség, onnan kel hamarjáb[an] föl rakni az kész kasokat.

Aztis szükséges observálni,¹⁰⁶ hogy mind[en] evezaka képzeni kel az Ostromot és így mind[en] estve ugy el köl igazítani az agyukat,¹⁰⁷ mint ha Ostromot várna, mert sötítb[en] az után nehezen igazgatni az ágyút.

Leghfelelmesse lehet az Mina,¹⁰⁸ kire minthogy belől minás Mesterek nincsenek, kívül köl vigyázni. Azt pedig higy szoktuk, hogy evezakakét három Minas Mester hol mi szegletekb[en] az fal ala lopja magát, az hová ne[m] ighen lathatni bastyákról, és ugy ragasztya magát elsőb[en] a' fal mellett a' földb[en], ugy ása vési be magát. Kire nézve szükséghe körül körülvélagítani gyakran a' Várat, hol szurokkal, hol pedig csak hol mi gaz szalmát mit le vetni az olyan szegletekb[en], hogy meghlassék a' Bastyákról ha ki járkálna, és az kazamátákb[an] gyakran köl föl s alá csendessen halgatozni, meg hallanié koczogását, és ha valahol olyan koczogás hallatnék, mindgyart szemben köllének vele ázni. Félb[en] hadgya az Ellenség, ha izben veszi¹⁰⁹ a' Contraminázást.¹¹⁰

Minthogy peniglen abb[an] egy Csöpnnyire sem köl kételkedni, hogy magam az hadakkal az meg szálló Ellenséget, ha ugy törtinnékis, ugy környül veszem és nyukhatatlanétom az Táborral, hogy méltán meg szállotnak az meg szállóis fogja magát ösmértetni. Azért azon köl mindenek fölet igyekezni, hogy jó fizetésért olly Emberek találkozzanak, az kik szükségnek idején kiis jöhessenek hozzánk, kit innen belől könnyeb meg cselekedni, minthogy az Bastyákról az Tábor szállása felé még irányozhattya magának uttyát.

Hagyatik azomb[an] itt P[ro]font Mester kezénél Negyven Ezer i[d] e[st]¹¹¹ 40 000 forint, az kiből mind a' munkás haiduk[na]k fizetni, mind pedig az solgyokat¹¹² aprodonkint ki adni meg lehet. Az mintis ezen pinzbül assignálom¹¹³ mind Esze Tamásnak, mind az szolnoki és Horvat Tamas haiduinak az fizetést, ugy hogy ha egészlen ne[m] is, kinek kinek valami mégis jusson belőle.

Pro Coronide¹¹⁴ teszem azt, az ki magáb[an] első, hogy tudnya illik mindgyárt a bé szorulásnak első napián, minek előtte még az Ellenség Táborra kiis mutassa maghát Vár[an] szorult népnek, erőssen öszveesküdygenek Eletek, fejek főállásaigh az Várnak meg tartására. Kib[en] az Feő Tisztek elsőb[en]is jó példát mutassanak. Egyébarántis ne[m] csak particularis,¹¹⁵ de köz[ön]sége gyalázattára vólna az egész Magyar Nemzetnek, [il]lyen nevezetes Erősség, Országunk[na] k illy Bastyaját, Ügyünk[ne]k edgyik Istápját ennyi Néppel, Munitioval és P[ro]visióval jól meg rakottat az Ellenség kezéb[en] kordébb[an] ejteni. Kinek vitézi oltalmát midőn említett Tiszt U[ra] mék[na]k meg hitt dexteritására bizva tellyes bizodalommal lenni tudgya az egész hada. Egyebet az jó edgyes értelemnél, bátor szivnél, mind ezekre az irgalmas I[ste]nnek bő mértékő áldásánál ne[m] kívánok. Bizonyossakis lévén abb[an], hogy kinek kinek, mind nagyobnak s kissebnek jó magha viseléséhez képpest való érdemlett böcsületi, remuneratioja[□] hazája mellett téendő szolgálattyaért meg léssen.

Agriae, die 9^oSeptembris 1706.

Gr[óf] B[ercsényi] Miklós m[anu] p[ropria]

¹⁰⁵ Figyelemmel kísérni.

¹⁰⁶ Értsd: ágyúkat.

¹⁰⁷ Akna.

¹⁰⁸ Észreveszi.

¹⁰⁹ Ellenaknázást.

¹¹⁰ Azaz.

¹¹¹ Zsoldjukat.

¹¹² Utalványozom, kiutalom.

¹¹³ Végül, záradékul.

¹¹⁴ Részleges.

¹¹⁵ Jutalma.

BIBLIOGRÁFIA

- Acta Rákócziána *Acta Rákócziána. A Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai. Szerk. Laczlavik György. Készítette Avar Anton – Laczlavik György – Mészáros Kálmán. DVD-ROM. Budapest, 2011.*
- AR I/I. *Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferencz fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712. Első kötet. 1703–1706. (Archivum Rákócziánium. II. Rákóczi Ferencz levéltára bel- és külföldi irattárákból bővíve. Első osztály: Had- és belügy. Szerk. Thaly Kálmán. I. k.) Budapest, 1873.*
- AR I/V. *Thaly Kálmán: Székesi Gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Második kötet. 1706–1708. (Archivum Rákócziánium. II. Rákóczi Ferencz levéltára bel- és külföldi irattárákból bővíve. Első osztály: Had- és belügy. Szerk. Thaly Kálmán. V. k.) Budapest, 1877.*
- Bánkúti* 1991. *Bánkúti Imre: A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái, 1703–1711. Budapest, 1991.*
- Bánkúti* 2000a. *Bánkúti Imre: A Rákóczi-szabadságharc, 1703–1711. In: Nagy képes milleniumi hadtörténet. Szerk. Rácz Árpád. Budapest, 2000. 215–228. o.*
- Bánkúti* 2000b. *Bánkúti Imre: Károlyi Sándor levelei Érsekújvárból és három várvédő szabályzata. 1710. április, október. Összeállította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bánkúti Imre. (Folia Rákócziána 8.) Vaja, 2000.*
- Bánlaky* 2016. *Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1624.html>. (A letöltés időpontja: 2016. március 1.)*
- Bogdán* 1991. *Bogdán István: Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 7.) Budapest, 1991.*
- Csorba* 1991. *Csorba Csaba: Várak a Rákóczi-szabadságharcban. In: A végvárak és végváriak sorsa, 1699–1723. Szerk. Petercsák Tivadar – Pető Ernő. (Studia Agriensia 11.) Eger, 1991. 69–76. o.*
- Czigány* 1986. *Czigány István: A Rákóczi-szabadságharc hadserege a mustrák tükrében. Egy hadügyi fáziskésés sajátosságai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 33. (1986) 1. sz. 111–152. o.*
- Czigány* 1989. *Czigány István: A magyarországi csapatok szerepe a török alóli felszabadító háborúban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 102. (1989) 2. sz. 151–175. o.*
- Czigány* 2001. *Czigány István: Hadügyi reformkísérletek a királyi Magyarországon, 1665–1682. *Hadtörténelmi Közlemények*, 114. (2001) 2–3. sz. 279–296. o.*
- Czigány* 2003. *Czigány István: Új katonai berendezkedés Magyarországon, 1683–1703. *Hadtörténelmi Közlemények*, 116. (2003) 3–4. sz. 714–741. o.*
- Czigány* 2004. *Czigány István: Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe, 1600–1700. Budapest, 2004.*
- Gebei* 2005. *Gebei Sándor: „Rákóczi püspöke”, Telekesy István egri püspök. In: Povstanie Frantiska II. Rákócziho, 1703–1711. V novsom priblizeni. Ed. Peter Kónya. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis.) Prešov, 2005. 160–178. o.*
- Heckenast* 1984. *Heckenast Gusztáv: A Rákóczi-szabadságharc. In: Magyarország hadtörténete. I. k. Szerk. Borus József. Budapest, 1984. 339–399. o.*

- Heckenast* 2005. *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? S. a. r., kiegészítette és az előszót írta *Mészáros Kálmán*. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 8.) Budapest, 2005.
- Kedves* 2000. *Kedves Gyula*: Könnyűlovasság az állandó hadseregben. In: Nagy képes millenniumi hadtörténet. Szerk. *Rácz Árpád*. Budapest, 2000. 247–251. o.
- Kemény* 1914. *Kemény Lajos*: Adalékok Kassa 1706-iki ostromához. *Hadtörténelmi Közlemények*, 15. (1914) 135–141. o.
- Kis* 2014. *Kis Csaba*: Eger megvétele és visszafoglalása a Rákóczi-szabadságharc idején (1704–1710). In: Kuruc küzdelmek kora. Doba Kuruckych Bojov. Ed. *Peter Kónya*. Prešov, 2014. 299–313. o.
- Kis* 2015a. *Kis, Csaba*: Changes in the Function of the Castle of Eger at the Turn of the 17th and 18th Centuries. In: Rejuvenating Scholarship Collection of Graduate School Studies in History. University of Debrecen, Doctoral School of History and Ethnology. (Hallgatói Műhelytanulmányok 3.) Debrecen, 2015. 66–75. o.
- Kis* 2015b. *Kis Csaba*: Az egri vár mint bázisváros-tényező a Rákóczi-szabadságharc idején. In: PhD-hallgatók III. konferenciája. 2014. május 16. Szerk. *Rakita Eszter*. (Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai. Konferenciák, műhelybeszélgetések X.) Eger, 2015. 175–195. o.
- Merényi-Metzger* 2015. *Merényi-Metzger Gábor*: Gróf Bercsényi Miklós keresztelési anyakönyvi bejegyzése. *Hadtörténelmi Közlemények*, 128. (2015) 2. sz. 487–490. o.
- Mészáros* 1999. *Mészáros Kálmán*: Hadseregszervezés és redukció a Rákóczi-szabadságharcban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112. (1999) 3. sz. 602–626. o.
- Mészáros* 2006. *Mészáros Kálmán*: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája. Budapest, 2006.
- Misóczki* 2005. *Misóczki Lajos*: A vallási türelem az észak-magyarországi vármegyék példái alapján II. Rákóczi Ferenc intézkedéseiben. *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis*, 41. (2005) 133–197. o.
- Oross* 2006. *Oross András*: Végvárból kaszárnyák. A Budai Kamarai Adminisztráció szerepe Magyarország új katonai berendezkedésében a 17–18. század fordulóján. *Századok*, 140. (2006) 6. sz. 1441–1473. o.
- Oross* 2011a. *Oross András*: Várrombolások a Rákóczi-szabadságharc idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, 124. (2011) 4. sz. 1037–1050. o.
- Oross* 2011b. *Oross András*: Régi várak új szerepkörben a 17. század végén. *Várak, kastélyok, templomok*, 7. (2011) 4. sz. 8–11. o.
- Oross* 2013. *Oross András*: A Magyar Királyság törökellenes határvédelmi rendszerének felszámolása és átszervezése. Budapest, 2013.
- Perjés* 1954. *Perjés Géza*: Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1. (1954) 2. sz. 136–184. o.
- Rittling* 2014. *Rittling László*: Eszterházy Antal szerepe Esztergom ostromai alatt. In: KoraiújkorÁSZ. Koraiújkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai. Szerk. *Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt – Mitropulos Anna Diána*. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest, 2014. 230–250. o.
- Ságvári* 2007. *Ságvári György*: A kuruc hadsereg és a Regulamentum Universale. *Hadtörténelmi Közlemények*, 120. (2007) 4. sz. 1352–1364. o.
- Sugár* 1991. *Sugár István*: Az egri vár története. Budapest, 1991.
- Takáts* 1904. *Takáts Sándor*: Kísérletek a magyar haderő feloszlására 1671–1702. *Századok*, 38. (1904) 1. sz. 1–24. o., 2. sz. 114–135. o., 3. sz. 219–239. o., 4. sz. 322–343. o.

Csaba Kis

THE INSTRUCTIONS OF GENERAL COUNT MIKLÓS BERCSÉNYI TO SÁNDOR VAS, CAPTAIN OF THE FORTRESS AT EGER, AND TO SUB-COMMANDER FERENC RÉTEY, 9 SEPTEMBER 1706

Summary

During Rákóczi's War of Independence the Hungarian Kuruc Army faced a cardinal challenge in maintaining, strengthening and supplying the most important fortresses. The difficulties stemmed from the Hungarian army organisation characteristic of the late 17th century. The Kuruc troops alone, equipped mainly with light weapons, could not guarantee the long-term possession of the country-parts they conquered. Therefore they needed the key installations which helped them in this goal. The fortification at Eger was one of the most important bases of the armed fight, and during the research of its strategic role between the years 1705 and 1710 we found a command which was hitherto neglected by historians. The command was issued to the commanders of the fortress by Kuruc Commander Count Miklós Bercsényi on 9 September 1706, when Imperial Field Marshal Jean Louis Rabutin broke out from Transylvania. The real significance of the document lies in the fact that it contains many data which can be valuable for local history writing in many fields. These aspects include the exploration of the region's events in the armed fight, of the composition of the soldiers at Eger, of the circumstances of the evacuation of the town-dwellers, of the arming of the Hajdú soldiers, of the expropriation of the town's wine stock, of the problems of equipment and supply, as well as the research of the fortification of the fortress, of the organization and pay of the guards, and of the soldiers' moves after the enemy's attack in case of any siege operations. Thus, the eight-page-long command published here is the most detailed source we know which casts light on the situation in the fortress at Eger during Rabutin's campaign in 1706.

Csaba Kis

DIE INSTRUKTION VON OBERGENERAL MIKLÓS GRAF BERCSÉNYI AN DEN BURGGAPITÄN VON EGER, SÁNDOR VAS, UND AN UNTERKOMMANDANT FERENC RÉTEY VOM 9. SEPTEMBER 1706

Resümee

Infolge der kriegsorganisatorischen Charakteristika des Kurutzenheeres, die ein Erbe des Soldatentums in Ungarn vom Ende des 17. Jahrhunderts bedeuteten, stellten die Erhaltung und Verstärkung der aus strategischen Aspekten wichtigen Burgen sowie die Sicherstellung ihrer Bestände im Rákóczi-Freiheitskampf eine Kardinalfrage dar. Die Kampfmoral der hauptsächlich leicht bewaffneten Kurutzentruppen konnte nämlich an sich das längerfristige Halten der von ihnen eroberten Landesteile nicht gewährleisten. So waren auf jeden Fall diejenigen Schlüsselobjekte notwendig, die all dies ermöglichten. Im Laufe der Erforschung der strategischen Rolle der Festung von Eger (Erlau) zwischen 1705 und 1710, die als eine der wichtigsten Grundlagen des bewaffneten Kampfes gilt, kam die von der Fachliteratur bislang vollkommen außer Acht gelassene Weisung zum Vorschein, die beim Ausbruch des kaiserlichen Feldmarschalls Jean Louis Rabutin aus Siebenbürgen am 9. September 1706 vom Kurutzen-Obergeneral Graf Miklós Bercsényi an die Burgkommandanten gerichtet wurde. Die wahre Bedeutung dieser Schrift besteht darin, dass sie zahlreiche, aus Sicht der lokalgeschichtlichen Forschungen wertvolle und aus vielerlei Gesichtspunkten nutzbare Angaben in Bezug auf folgendes enthält: die Ereignisse des bewaffneten Kampfes in der Region, die Zusammensetzung der Burgwache von Eger, die Umstände der Aussiedlung der Stadtbevölkerung, – über die Bewaffnung der Haiducken und die Enteignung der städtischen Weinbestände – auf die Probleme der Kriegsausrüstung und Versorgung, die Verstärkung der Schutzwerke der Burg, die Einteilung und Besoldung der Wache sowie die Antworten auf die Angriffe des Feindes im Laufe der eventuellen Angriffsoperationen. Auf diese Weise ist die veröffentlichte achtseitige Weisung die bislang bekannte detaillierteste Quelle, aus der wir uns ein Bild über die Ereignisse in der Burg von Eger während des Rabutin-Feldzuges im Jahre 1706 ein Bild machen können.

Csaba Kis

L'INSTRUCTION DU GÉNÉRAL EN CHEF COMTE MIKLÓS BERCSÉNYI AU CAPITAINE DU FORT D'EGER, SÁNDOR VAS ET AU COMMANDANT ADJOINT FERENC RÉTEY, 9 SEPTEMBRE 1706

Résumé

Dans la guerre d'indépendance de Rákóczi, du fait des particularités organisationnelles de l'armée kuruc, héritées des troupes de Hongrie de la fin du 17e siècle, le maintien et le renforcement des forts stratégiques, ainsi que leur approvisionnement furent essentiels, car la manière de combattre des troupes kuruc à armement léger n'a pas permis de garder les territoires occupés à long terme. Par conséquent, elles avaient absolument besoin des ouvrages clés pour une occupation durable des territoires. Lors des recherches sur le rôle stratégique de la forteresse d'Eger entre 1705 et 1710, qui fut l'une des bases des plus importantes de la lutte armée, nous avons découvert une instruction jusqu'alors négligée par les publications spécialisées qui fut adressée, le 9 septembre 1706, par le général en chef kuruc comte Miklós Bercsényi aux commandants du fort au moment de la sortie du feld-maréchal impérial Jean Louis Rabutin de la Transylvanie. Ce document est vraiment important, car il contient de nombreuses données précieuses pour les recherches en histoire locale concernant les événements régionaux de la lutte armée, la composition de la garde du fort d'Eger, les conditions d'évacuation de la population de la ville, les problèmes de moyens et d'approvisionnement (à travers l'armement des haïdouks et l'expropriation des stocks de vin de la ville), le renforcement des ouvrages de défense du fort, ainsi que l'emploi du temps et la rémunération de la garde ou encore les réactions aux attaques ennemies lors d'opérations de siège. Ainsi, cette instruction de huit pages est la source la plus détaillée que nous connaissons et qui permet de nous faire une idée de ce qui s'est passé au fort d'Eger pendant la campagne de 1706 de Rabutin.

Чаба Киши

ИНСТРУКЦИЯ ВЕРХОВНОГО ГЕНЕРАЛА ГРАФА МИКЛОШ БЕРЧЕНИ ДЛЯ ШАНДОР ВАШШ КАПИТАНА КРЕПОСТИ В ГОРОДЕ ЭГЕР И ФЕРЕНЦ РЕТЕИ ПОДПОЛКОВНИКА, 9 СЕНТЯБРЯ 1706 ГОДА

Резюме

Исходя из унаследованной в конце XVII. века от венгерской армии особенностей военной организационности в борьбе за свободу – Ракоци для куруцкой армии кардинальным вопросом являлось содержание крепостей, важнейших с военной точки зрения и обеспечение их запасами. Поведение флегматичных, легко вооруженных куруцких воинских частей само по себе не могло гарантировать удержание – на длительное время – в своих руках завоеванных ими территорий. Поэтому, в любом случае, они нуждались в ключевых объектах, которые сделали бы возможным удержание в своих руках завоеванных земель. В ходе исследований, связанных с стратегической ролью в период между 1705 и 1710 годов Эгерской крепости, считаемой одной и наиболее важной базой вооруженной борьбы, мы обнаружили приказы обойденные до сих пор в специальной литературе – которые граф Миклош Берчени верховный генерал армии куруц выдал 9-ого сентября 1706 года военным начальникам крепости во время прорыва из Трансильвании императорского маршала Жан Луи Рабутин. Подлинная значимость этого документа заключается в том, что он содержит ценные сведения с точки зрения аспектов изучения местной истории и со многих других точек зрения этот документ содержит данные региональных событий, военных боёв, о составе защитников крепости города Эгер, об условиях эвакуации городского населения, о вооружении гайдуков, о снабжении войск через присвоение городских винных запасов, о проблемах довольствия, об укреплении защитных сооружений крепости, о распределении охраны крепости, о жаловании, а также об ответных шагах нападения на противника в случае возможной осады. Таким образом, опубликованные на 8-и страницах распоряжения являются самым – известным до сих пор – детальным источником, из которого мы можем представить себе события, происходящие в Эгерской крепости во время военного похода Рабутина в 1706 году.